

ЩИРІСТЬ ТОНУ І ЩИРІСТЬ ПЕРЕКОНАНЬ

Сестри Понижаївни... Їх було дві: старша Богдана і менша Ірина. Так сталося, що я раніше познайомилася з Іриною. Зграбненька юна дівчина з гривною каштанового волосся працювала друкаркою в машбюро, водночас навчаючись на заочному відділенні журналістики в нашому університеті (тоді не прийнято було його скорочувати до універу). Мала два захоплення – природу (пам'ятаю, як згодом сприйняла звістку про загибель дванадцяти лип перед «білим домом» – як свою особисту трагедію) і, звісно ж, журналістику. Від Ірини вперше почула захоплений відгук про Михайла Присяжного, її швагра і беззаперечного авторитета в журналістиці (чи передбачала вона, що її родич стане колись деканом на факультеті, де сама тоді навчалася)... Звістка про таку несподівану ранню смерть Ірини приголомшила. І досі в це не віриться, хоч і навідуюсь до її могилки на Янівському, повертаючись від мами...

З Михайлом Присяжним познайомилась, перейшовши працювати в університет. Не пам'ятаю, чи коли казала йому про те, як уперше почула його ім'я з вуст його милої своячки. А з його незрівнянною дружиною Богданою зблизилась завдяки моїй наставниці – професорці Леонілі Іванівні Міщенко. Леоніла Іванівна мала особливий талант відшукувати серед загалу співзвучних собі по духу людей. До них належала і Богдана Присяжна. Я не відразу довідалася, що вона Понижай. Зовні з Іриною вони були не схожі. Богдана – висока маєстатична білявка з королівською поставою, але було в них спільне – захопленість. У Богдани їх теж було дві – та ж журналістика, що й в Ірини, а ще театр. Професорка запропонувала симпатичній молодій жінці писати під її керівництвом дисертацію, та сталося так, що виникла проблема вибору – дисертація чи дитина? Дисертантка звернулася за порадою до керівника, одержала категоричну відповідь: «Тільки дитина!». І з'явився на світ Павло Присяжний. І що з того, що кандидатська не була захищена, її цілком достойно заступили статті, рецензії, виступи, яких набралось на чималеньку книжку, яка з'явилася до ювілею авторки наприкінці 2010 року під назвою «Профілі часу».

Презентація відбулася в рамках форуму видавців. Була вона камерною, на факультеті журналістики, але була там якась неповторна чарівна атмосфера, яку могла створити лишень Богдана Присяжна. На столі, застеленому елегантним вишуканим обрусом, яблука з родинного саду Присяжних, букетики скромних осінніх квітів. Сама книжка з бездоганним смаком художнього оформлення, ідея якого належить самій авторці – це світлина квітів: сон-трава, підсніжники, незабудки, маки, ромашки, цвіт лотосу, з яким Леся Українка порівнювала свою ніжну подругу Ольгу Кобилянську. Богдана Присяжна, «жриця краси і чистоти», ще й у такий спосіб відкривала свою душу читачеві. Та все ж головне тут – слово, слово про красу, якої «ніяка туга краси перемагати не повинна», про театр, про Лесю Українку.

У Передньому слові авторка засвідчила Своє прагнення створити власну «Колекцію часу, в якому жила і творила» (а ця складна межова ситуація переходу навіть не з одного століття в наступне, що Франко означив як «на склоні віку», а з тисячоліття в тисячоліття!), про намір сказати своє слово про наше лесезнавство, «про театр Лесі Українки і Лесю Українку в театрі», про потребу «боронити від сторонніх найінтимніші сторінки біографій Лесі

Українки, Ольги Кобилянської, Івана Франка, Тараса Шевченка», «заперечити всілякі псевдотеорії новофемісток», яким дала безкомпромісне визначення – «велике ніщо».

Крім Переднього слова авторки, у книжці є ще передмова чоловіка і друга в одній особі Михайла присяжного, який із дивовижною проникливістю визначив саму суть ества своєї дружини: «Ця жінка вміє любити світ навколо себе». І ще: «Впродовж усього життя Богдану Присяжну гріло сонце Лесі Українки». Це справді так. І тому так їй боліло, що досі драматургія Лесі Українки достойно не представлена на сцені і не оцінена належно ні в Україні, ні в світі. І тому епіграфом до першого розділу книжки (а розділи в завзятої театралки, звісно ж, називаються актами!) вона обирає щемливо-гіркі, проте справедливі слова І. Качуровського: «Якби Леся була не українською, а російською письменницею, то, правдоподібно, її, а не Чехова, шанували б по всьому світу як творця модерної драми. Про це подбали б представники російської еліти».

Третина статей у книжці Б. Присяжної – саме про Лесю. Насамперед про її драматургію. А серед усіх драматичних творів Лесиних найулюбленіші – «Одержима», «Оргія», «Лісова пісня», яким присвячено не по одній, а по кілька статей, хоча писалося також і про «На полі крові», і про «Бояриню», і про «Камінного господаря». Особлива увага виставам «Театру в кошику», рецензентка захоплена віртуозною грою перевтілень талановитої Лідії Данильчук, режисурою Ірини Волицької. І все ж найбільше текстом самої «Одержимої», для неї це «шедевр з елементами сценографії, навіть інтуїтивної режисури». Так авторка відповідає тим, хто вважав (чий досі вважає?) драматургію Лесі Українки несценічною. Із ними вона воює впродовж усієї книги, увесь час як до найвищого авторитета апелюючи до Юрія Шереха, повторюючи, як заклинання, назву його статті «Театр Лесі Українки чи Леся Українка в театрі?» По-справжньому радіє, коли на сцені вдається відтворити вимріяний «театр Лесі Українки». Це вдалося, на її думку, заньківчанам (промовисто, що рецензію на їхню «Оргію» в постановці Ф. Стригуна називається «Тріумф») і франківцям у «Камінному господареві» (режисер – С. Данченко). Останній для Б. Присяжної був не тільки Режисером з великої літери, а й МИТЦЕМ за знаком оклику, який «по-своєму вдивлявся в глибинну суть філософії буття». Це слова з проникливо-щемливої статті-некролога з такою ніжно-поетичною назвою – «Коли відцвітали мальви»...

Крім драматургії, Б. Присяжну глибоко зацікавив також Лесин епістолярій. В об'єктив дослідниці потрапив її відомий розлогий лист до Франка, писаний 13-14 січня 1903 року в Сан-Ремо, з приводу його циклу «Із дневника». Зворушує те, що авторка звертає особливу увагу на те, як «боронить Леся Його думки і почуття, які той часом соромиться нести геть на розпуття шляхове». Це зворушує ще й тому, що сама Б. Присяжна в свою чергу відважно стане на захист «довгих, повчальних, товариських, мрійливих» листів Лесі українки до Ольги Кобилянської. Вона їх не просто захищатиме, а стрімко за атакує маститу Представницю феміністичної критики, гнівно відкинувши всі її спроби представити геніальний епістолярій як «платонічний роман».

Від Лесі до Кобилянської, від Лесі до Грушевського, від Лесі до того ж Франка, але завжди від Лесі, бо ж завжди її «гріло сонце Лесі Українки». Промінчик того сонця знаходить ще в одному з Лесиних листів, який приводить

дослідницю до Франкового будинку в день Музею. Ми разом з нею ніби бачимо в цьому домі саму Лесю в оточенні Франкової родини, переймаємося духовною атмосферою цього святого місця. Особливо важливо, що більшість статей і рецензій Б. Присяжної були опубліковані на шпальтах авторитетної львівської газети «За вільну Україну». Пересічний читач, гадаємо, мав би запалитися ентузіазмом авторки і відвідати той же музей чи рекомендовану виставу.

Та це не значить, що Б. Присяжна якимось занижує планку, спускається до рівня примітивної популяризації. Ні, навпаки. Її цікавить «Класика очима експерименту» (це назва одного з підрозділів книжки, де зібрані рефлексії з приводу такого елітарного явища, як театральний фестиваль «Золотий лев»). Вона знаходить утіху не лише від драматургії Лесі Українки, й від модерних п'єс Л. Піранделло, В. Гомбровича, С. Беккета, навіть від режисури Г. Віктюка чи, за визначенням авторки, «скандального і непередбачуваного» А. Жолдака.

... Під сонцем Лесі Українки, під зорею Ліни Костенко, сформувався духовний світ Богдани Присяжної, вдумливого театрознавця, культуролога, літературного критика. Як зазначив Л. Рудницький, її праці «щирі, щирі, щирі», як того вимагав від поезії І. Франко. Тому ми й дозволили собі позичити в класика назву статті, яка так точно передає дух книги «Профілі часу»... Коли вже відцвіли не тільки мальви, а й жоржини, айстри, останні троянди, її Авторка покинула нас. Перефразовуючи П. Тичину, тихо шепчемо: «Ой, рано-рано, Богдано, Ти від нас пішла...»

Лариса Бондар
4.01.2012